

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-70>

УДК 336.2

ОПТИМІЗАЦІЯ ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

OPTIMIZATION OF ENTERPRISE TAXATION IN THE CURRENT ECONOMIC ENVIRONMENT

Шарманська Валентина Миколаївнакандидат економічних наук, доцент кафедри,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4451-1294>**Заверуха Тетяна Андріївна**здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-5533-5537>**Sharmanska Valentina, Zaverukha Tetiana**

Taras Shevchenko National University of Kyiv

У статті проводиться аналіз структури доходів зведеного бюджету України в період з 2018 по 2022 роки, зазначаючи, що російське вторгнення змінило структуру доходів, збільшивши важливість фінансування від закордонних донорів. Виділяється роль податків у стабільності держави та обговорюються можливості оптимізації для підприємств. Ключовими аспектами оптимізації, є стимулювання підприємництва, збільшення конкурентоспроможності та залучення іноземних інвестицій. Стаття описує законодавчі заходи для підтримки підприємств у контексті війни, але у 2023 році почалося відновлення попередньої системи оподаткування. Наголошується прийняття Національної стратегії доходів України (2024–2030), що включає реформи в податкових та митних органах і відновлення довіри платників. Розглядаються негативні аспекти стратегії, але підкреслюється й позитивне.

Ключові слова: оподаткування, податкова політика, Національна стратегія доходів до 2030 року, оптимізація оподаткування, зведений бюджет України.

The article analyzes the structure of revenues of the consolidated budget of Ukraine in the period from 2018 to 2022. It particularly scrutinizes the dichotomy between tax and non-tax revenues, emphasizing their pivotal role in shaping the financial stability of the State. It is noted that during the period of the Russian invasion in 2022, there were significant changes in the structure of revenues, with an increase in funding from foreign donors. The article argues that taxes play a key role in the stability of the state and the functioning of its system. Optimisation of taxation is seen as a possible strategic step to promote sustainable economic growth. It is noted that reducing the tax burden can stimulate entrepreneurship, increase competitiveness, attract foreign investment and improve social welfare. The article also describes the legislative measures taken in Ukraine during the war in 2022 to support domestic enterprises, analyses their effectiveness and points to the need to restore the tax system to its pre-war state in 2023. The author describes the adoption of the National Revenue Strategy of Ukraine for 2024–2030, which is intended to improve the mechanisms for increasing sustainable budget revenues. The article describes the key changes in tax policy proposed by the strategy, such as rethinking tax administration, revision of the simplified taxation system, introduction of a progressive personal income tax scale, changes in the income tax system and consideration of tax privileges. It points out the need for internal reform of tax and customs authorities as a preparatory stage before the introduction of new tax initiatives. Central to this is the restoration of taxpayer confidence, which is presented as the linchpin for the effectiveness of the envisaged reforms. Some negative aspects of the strategy are also considered, including the possible consequences of increasing tax rates and limiting the simplified taxation system for business. However, the positive aspects of the strategy are emphasized, such as the fight against corruption and the introduction of personal liability of officials.

Keywords: taxation, tax policy, National Revenue Strategy until 2030, tax optimization, consolidated budget of Ukraine.

Постановка проблеми. У період з 2018 по 2022 роки Україна стикалася з значущими трансформаціями у структурі своїх фінансових потоків, і особливо важливими стали зміни у джерелах доходів зведеного бюджету. Спочатку найбільший внесок в бюджет здійснювали податкові надходження, але внаслідок російського вторгнення у 2022 році ця динаміка кардинально змінилася. Виникли проблеми, пов'язані із залежністю від міжнародної фінансової допомоги, зменшенням податкових надходжень та нестабільністю в системі оподаткування.

Водночас, важливо врахувати, що в період кризи та воєнного конфлікту влада прийняла заходи щодо тимчасового зменшення податкового тиску на внутрішні підприємства з метою підтримки економіки в умовах воєнного стану. Та вже в 2023 році спостерігається повернення до попередньої системи оподаткування, що може породити нові виклики. Після завершення воєнного конфлікту стає надзвичайно важливим встановлення ефективної стратегії відновлення економіки та суспільства. Вона повинна враховувати особливості післявоєнного періоду, змінені умови та потреби громадян та підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Українські вчені, такі як В. Батковський, Г. Білецька, О. Василик, С. Войтко, В. Григоренко, В. Іванов, С. Логвіновська, Г. Михальчинець, Л. Наумова, Р. Умеров, С. Юрій, Т. Буй та інші, вивчають проблеми, пов'язані з розвитком оподаткування бізнесу в Україні. Особливу увагу приділяється темі спрощеної системи оподаткування, яку розглядають дослідники, такі як О. Клименко, С. Логвіновська, О. Лук'янчикова, С. Тесля, Л. Федоришина та інші. Важливим аспектом є те, що в умовах війни податкове законодавство є не стабільним та постійно зазнає змін, які б сприяли як розвитку бізнесу, так і ефективному наповненню бюджету.

Мета статті. Проаналізувати динаміку структури доходів зведеного бюджету України, враховуючи вплив російського вторгнення у 2022 році, та дослідити можливості оптимізації податкової системи для забезпечення стабільних фінансових ресурсів. Додатково, стаття розглядає введення Національної стратегії доходів України на 2024-2030 роки та її вплив на податкову політику, спрямовану на підтримку сталого економічного зростання та подолання викликів в умовах військового конфлікту та післявоєнного відновлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними Мінфіну, у період з 2018 по 2022 роки найбільшу частку до доходів зведеного бюджету України вносили податкові надходження, становлячи в середньому 82–87%. Неподаткові надходження склали 12–17%, а інші джерела – приблизно 0.5%. З початком повномасштабного вторгнення змінилася структура надходжень, збільшившись фінансуванням від закордонних країн та міжнародних організацій. У 2022 році майже 22% доходів бюджету забезпечували іноземні донори, що суттєво перевищує попередні роки, коли їх частка становила лише 0.13%. Сума податкових надходжень в 2022 році зменшилась до 61%, що значно менше в порівнянні з попередніми роками. Неподаткові надходження склали близько 17%, а решта джерел – лише 0.15% від усіх доходів бюджету. Протягом досліджуваного періоду в Україні більшість податкових надходжень до зведеного бюджету (93–94%) становили загальнодержавні податки та збори, в той час як місцеві податки та збори склали лише 6-7%. Протягом 2018–2021 років відзначалося зростання податкових надходжень до загального бюджету, але з початком російського вторгнення у 2022 році зафіксовано зменшення на 8% [1].

Отож, беззаперечним є факт, що податки в Україні відіграють важливу роль у забезпеченні стабільності та функціонування держави. Вони є ключовим джерелом фінансування її видатків для забезпечення соціальних послуг, інфраструктури та, найголовніше в цей час, оборони нашої країни.

З точки зору держави, оптимізація оподаткування може здаватися не вигідною, оскільки це може викликати недоотримання необхідних фінансових ресурсів для бюджету. Проте, у випадку зменшення витрат підприємств, можливе поліпшення фінансово-господарського стану платників податків. Це є природним явищем у сфері бізнесу та економічних процесів.

У таких ситуаціях, навіть держава може мати інтерес в оптимізації системи оподаткування для платників податків у довгостроковій перспективі. Це пояснюється тим, що зменшення витрат на оплату податків сприяє підвищенню фінансової стійкості підприємства та поліпшенню його функціонування. Це, в свою чергу, може призвести до збільшення податкових платежів у майбутньому, що стає вигідним для бюджету держави. Таким чином, оптимізація оподаткування

може бути стратегічним кроком для сприяння сталому економічному зростанню [2, с. 283].

Оптимізація оподаткування для підприємств має важливе значення як для самих підприємств, так і для держави з ряду причин:

Стимулювання підприємництва та інвестицій: Зменшення податкового тиску на підприємства може стимулювати їхню активність та бажання інвестувати в розвиток, що веде до збільшення виробництва, створення нових робочих місць та зростання економічної активності.

Збільшення конкурентоспроможності: Менший податковий тиск дозволяє підприємствам бути більш конкурентоспроможними на міжнародному ринку, зокрема за рахунок зниження витрат та підвищення ефективності виробництва.

Залучення іноземних інвестицій: Приваблива податкова система є важливим чинником для іноземних інвесторів, що сприяє залученню зовнішніх капіталів та технологій в країну.

Збільшення податкових надходжень держави: Хоча оптимізація може включати зниження ставок, ефективна податкова політика може призводити до більшого обсягу податкових надходжень через зростання обсягів бізнесу та економічної активності.

Зниження тіньової економіки: Зменшення податкового тиску може сприяти зменшенню тіньової економіки та підтримці легальних економічних операцій, що призводить до більшої прозорості та дотримання податкових обов'язків.

Підвищення соціального добробуту: Стабільність та розвиток підприємств сприяють створенню робочих місць, підвищенню рівня зайнятості та соціального добробуту громадян.

Внаслідок початку війни між Україною та Росією в 2022 році, Верховна Рада України прийняла ряд законів, спрямованих на підтримку вітчизняних підприємств. Метою цих заходів було зниження податкового навантаження для забезпечення адаптації економіки до умов воєнного стану та швидкого відновлення після війни.

Серед ключових аспектів внесених змін були [3]:

- Мораторій на перевірки підприємств податковими службами в країні.
- Відтермінування сплати податків без нарахування пені.
- Звільнення від оподаткування гуманітарної допомоги та благодійності.

– Відсутність обов'язкової реєстрації податкових накладних в Єдиному реєстрі платників податків та зборів.

– Спеціальне оподаткування нафтопродуктів.

– Зниження ставки єдиного податку для третьої групи платників податків з 5% до 2%.

– Звільнення від оподаткування об'єктів на окупованих територіях та територіях з активними бойовими діями.

– Часткове звільнення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове соціальне страхування за власним розсудом.

Ці заходи спрямовані на надання фінансової та податкової підтримки українським підприємствам у непростих умовах воєнного конфлікту та є частиною стратегії для забезпечення стійкості економіки та відновлення країни після війни. Та все ж у 2023 році уряд прийняв рішення про внесення змін до податкового законодавства з метою відновлення системи оподаткування до довоєнного стану [4; 5].

Наприкінці 2023 року Уряд ухвалив Національну стратегію доходів України на 2024–2030 роки, яка визначає напрямок подальшого реформування податкової системи в Україні. Прийняття стратегії свідчить про рішучість уряду вдосконалити механізми збільшення сталого доходу бюджету. Це передбачає удосконалення системи збору податків, ущільнення контролю над оподаткуванням, підвищення виконання податкового законодавства та боротьбу з тіньовою економікою. Забезпечення стабільних податкових надходжень є важливим для фінансування термінових витрат у часи війни, а також для задоволення насущних потреб у відновленні, реконструкції та модернізації під час періоду післявоєнного відновлення. Також зазначається, що стратегія піддається періодичним оновленням та уточненням, що може впливати на конкретний зміст реформ та підходи до їх впровадження. Однак загальний напрямок стратегії повинен залишатися незмінним [6].

Спочатку передбачається провести внутрішню реформу податкових та митних органів, яка має вирішальне значення для підготовки до майбутніх змін. Після цього передбачається відновлення довіри платників податків до органів, що є ключовим для успішності нових податкових ініціатив. Тільки після відновлення довіри будуть впроваджені заходи податкової та митної політики.

Серед ключових змін у податковій політиці, які пропонуються, важливими є переосмис-

лення філософії адміністрування податків, перегляд системи спрощеного оподаткування, впровадження прогресивної шкали податку на доходи фізичних осіб, зміни в системі оподаткування прибутку та всебічний перегляд податкових пільг.

Щодо негативних аспектів Національної стратегії доходів України, Асоціація платників податків вказує на такі [7]:

- Збільшення ставок податків, що традиційно не призводило до збільшення надходжень до бюджету, але сприяло зростанню «тіньової» економіки.

- Скасування або суттєве обмеження спрощеної системи оподаткування для бізнесу.

- Впровадження тотальної фіскалізації для платників єдиного податку.

- Запуск автоматизованої системи управління ризиками без чітко визначених критеріїв ризиковості.

- Розширення повноважень місцевих органів управління щодо адміністрування місцевих податків, що ускладнює трудомісткий процес.

Проте вони також згадують, що в НСДУ є і позитивні аспекти, зокрема, наголос на боротьбі з корупцією та введення персональної відповідальності посадових осіб за прийняті рішення щодо платників податків.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Порівнюючи джерела доходів, можна зазначити, що податкові надходження і неподаткові доходи мають важливе значення для бюджету. Зміна у співвідношенні цих складових відбиває динаміку економічних та

політичних подій. Зокрема, велике значення податків у фінансуванні соціальних послуг, інфраструктури та оборони підкреслює їхню ключову роль у забезпеченні сталого розвитку держави.

Отже, всі внесені зміни в систему оподаткування під час воєнного стану ретельно враховують специфіку функціонування підприємств, з урахуванням можливих ризиків втрати майна чи товарів унаслідок воєнних подій. Ці модифікації виявляються надзвичайно важливими, особливо для територій, що тимчасово окуповані або зазнають активних бойових дій. Додатково, зменшення податкового тиску в 2022 році стимулювало підприємницьку активність, незважаючи на економічну нестабільність, та водночас сприяло наповненню бюджету за рахунок податкових надходжень. На кінець 2023 року була ухвалена Національна стратегія доходів на 2024–2030 роки, спрямована на підвищення сталого доходу бюджету через реформування податкової системи та боротьбу з тіньовою економікою. Позитивні аспекти включають боротьбу з корупцією, але існують опозиційні думки стосовно певних змін, таких як збільшення ставок податків і обмеження спрощеної системи оподаткування для бізнесу.

Загалом, важливо враховувати думку громадськості та експертів, впроваджувати зміни, які підтримують стійкість економіки та соціальний добробут, а також забезпечують прозорість та справедливість у системі оподаткування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Доходи зведеного бюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/> (дата звернення: 21.01.2024).
2. Святаш С. В. Податкове планування та оптимізація оподаткування в контексті максимізації вигод платників податків та держави. *Науковий вісник ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2017. № 2(50). С. 280–285. URL: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2017.2\(50\).280-285](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2017.2(50).280-285) (дата звернення: 21.01.2024).
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану : Закон України від 03.03.2022 р. № 2118-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text> (дата звернення: 21.01.2024).
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану : Закон України від 30.06.2023 р. № 3219-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-20#Text> (дата звернення: 21.01.2024).
5. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 21.01.2024).
6. Національна стратегія доходів до 2030 року. Міністерство фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (дата звернення: 21.01.2024).
7. Нацстратегія доходів: чи варто хвилюватися бізнесу? URL: <https://day.kyiv.ua/article/ekonomika/natsstratehiya-dokhodiv-chy-varto-khvylyuvatysya-biznesu> (дата звернення: 21.01.2024).

REFERENCES:

1. Dokhody zvedenoho biudzhetu Ukrainy. [Revenues of the consolidated budget of Ukraine]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/> (accessed January 21, 2024).
2. Sviatash S. V. (2017) Podatkove planuvannia ta optymizatsiia opodatkovannia v konteksti maksymizatsii vyhod platnykiv podatkiv ta derzhavy [Tax planning and tax optimisation in the context of maximising the benefits of taxpayers and the state]. *Naukovyi visnyk uzhorodskoho universytetu. Seriia «Ekonomika»*, vol. 2(50), pp. 280–285. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2017.2\(50\).280-285](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2017.2(50).280-285) (accessed January 21, 2024).
3. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo osoblyvostei opodatkovannia ta podannia zvitnosti u period dii voiennoho stanu: Zakon Ukrainy [On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine Regarding Peculiarities of Taxation and Reporting during the Period of Martial Law: Law of Ukraine] vid 03.03.2022 no 2118-IX. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text> (accessed January 21, 2024).
4. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakoniv Ukrainy shchodo osoblyvostei opodatkovannia u period dii voiennoho stanu: Zakon Ukrainy [On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Other Laws of Ukraine Concerning Peculiarities of Taxation during the Period of Martial Law: Law of Ukraine] vid 30.06.2023 no/ 3219-IX. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-20#Text> (accessed January 21, 2024).
5. Podatkovi kodeks Ukrainy [Tax codex of Ukraine] vid 02.12.2010 no 2755-VI. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (accessed January 21, 2024).
6. Natsionalna stratehiia dokhodiv do 2030 roku. [National Revenue Strategy until 2030] Ministerstvo finansiv Ukrainy. Available at: https://www.mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (accessed January 21, 2024).
7. Natsstratehiia dokhodiv: chy varto khvyliuvatysia biznesu? [National Revenue Strategy: should businesses be concerned?] Available at: <https://day.kyiv.ua/article/ekonomika/natsstratehiya-dokhodiv-chy-var-to-khvylyuvatysya-biznesu> (accessed January 21, 2024).